

Tālvaldis Ķeniņš

Vēstules II.

Jādomā par nemirstību

Dāvis Eņģelis

Šis raksts ir otrā daļa "Mūzikas Saules" 2017. gada rudens laidienā izlasāmajam tekstam par Tālvalda Ķeniņa rakstītajām vēstulēm, kas glabājas Rakstniecības un mūzikas

muzejā. Šeit apskatītas citu cilvēku vēstules Ķeniņam vai citiem cilvēkiem, un tajās varam ieraudzīt ko jaunu vai interesantu par Ķeniņa personību. Tas ir galvenais ceļrādis materiālu lielajā gūzmā. Tātad ne katra vēstule te piefiksēta, šis raksts iecerēts kvalitatīvi, ne kvantitatīvi. Atšķirībā no pirmās publikācijas raksta autors vēstuļu meklēšanai izmantoja RMM digitālo katalogu, tālab te pievienota vēl daža Ķeniņa rakstīta vēstule, kas pirmajā rakstā palika nepelnīti neievērota.

Te neesmu iekļāvis Ķeniņa mātes Annas Rūmanes-Ķeniņas vēstules dēlam, tās noteikti pelnījušas atsevišķu izvērstu publikāciju ar citu uzmanības fokusu (un iespējamu pienesumu Rūmanes-Ķeniņas personības atklāsmē, ko 1993. gadā aizsāka Tālvaldis Ķeniņš un Nora Ikstena grāmatā "Pārnākšana"). Laikposmā no 1946. līdz 1949. gadam Anna Rūmane-Ķeniņa Tālvaldim Ķeniņam uzrakstījusi vairāk nekā 80 vēstuļu. Raksta autors no sirds pateicas RMM un Jurim Ķeniņam par atsaucību.

Tālvaldis Ķeniņš ne mazums parādās trimdas latviešu sarakstē. Piemēram, Austras Siles vēstulēs Valentīnam Bērzkalnam, kurās Ķeniņš piesaukts dažādos kontekstos (aizņemtības dēļ atsaka dot apsveikuma rindas Ādolfā Ābeles jubilejas rakstam, atskaņota Ķeniņa dziesma u. tml.). Ķeniņu fragmentāri savās vēstulēs Valentīnam Bērzkalnam piesauc Jēkabs Poruks, tur arīdzan parādās

Ķeniņa zināmā daba: "Tā tas iet. Tā tas ies. Celiet tak jūs savu jauno balsi. Tā būs skaļāka. Lūk, Ķeniņš, lai cērt pār šņori un sprauslā, tak ko dara. Es viņam ļaunā neņemu, lai kā."

Mudīte Austriņa vēstulē B. Rudzītei piesauc Ķeniņu vasaras māju: "Varot pat dzert no šīs ezere-jūras. Tur bija iste ziemeļu lai-mība!" Šajā sarakstē Ķeniņš parādās kā Ķeniņtālis. Paula Jēgere-Freimane, 1952. gada vēstulē, kritizējot latviešu teātri, atsaucas uz Ķeniņa rakstu "Mākslinieks un recenzents" "Amerikas Latvieti", sakot, ka var parakstīties zem katra Ķeniņa vārda: "Redzams, arī citur notiek tādas pat neļēdzības".

"Lasīju Tālvalda Ķeniņa vēstuli. Tas ir latvietis, kas pamazām iegūst pasaules slavu." Tā raksta Karola Dāle Nikolajam Kalniņam no Minhenes 1950. gada 21. jūnijā.

1951. gada 26. martā vēstulē Jānim Rudzītim par Ķeniņu raksta Helmers Pavasars: "Patlaban manas domas virzas uz Parīzi, kur jaunais Tālvalds Ķeniņš cēlis latviešu mūzikas vārdu internacionālā forumā, vismaz līdz šim neviens no latviešu komponistiem ar saviem darbiem nav varējis piedalīties internacionālos mūzikas festivalos. Ka Ķeniņa mūzika ir ļoti modernā garā un "tauta" tādu vēl neatzīst – tas nekas. Domāju, ka Jāzepa Vītola prēmija tieši tādām piešķirama, kas kaut ko jaunu rada un kas ir Vakareiropas mūzikas garā. Tā tad domāju, ka par Ķeniņu mums vajadzēs padomāt. Var jau notikt pavisam citādi."

Tā paša gada 12. augustā Jānis Rudzītis raksta Paulai Jēgerei-Freimanei par saviem iespaidiem, viesojoties Upsalā, Edinburgā un Londonā, un tur parādās jaunā komponista Tālvalda Ķeniņa portrets: "… tieši pats kopkoņu koncerts milzīgajā Alberta aulā man rādījās tāds pavēss. Varbūt esmu iedomīgs, bet man bija jāatceras Libekas dziesmu svētki Mēzenes necilajā sporta hallē. Tur bija pavisam cita noskaņa. Ļoti interesanta, patīkama iepazīšanās bija ar Vītola premijas jauno laureātu Tālvaidu Ķeniņu. Viņš tiešām ko var, viņu atzīmē pat ārkārtīgi prasīgie angļu mūzikas kritiķi (tieši mūzikas kultūrā angļi laikam pārspēj pat vāciešus, tas man bija jauns atklājums!). Pie tam Ķeniņš ir vienkāršs, atklāts ar savu izturēšanos un valodu. Nekādas pozes, nekādas iedomības, kaut gan viņš skaitās paša Honēģera skolnieks!"

RAKSTS TAPIS AR VALSTS KULTŪRKAPITĀLA FONDA ATBALSTU PĒTĪJUMA VEIKŠANAI KULTŪRAS MEDIJOS

1976. gada 14. jūlijā Arvidam Noritim no Amerikas raksta vijolnieks Andrejs Lindbergs. Viņš tajā brīdī strādā Nacionālajā simfoniskajā orķestrī (NSO). Viņa vēstulē, runājot par mūziku, lakoniska un asprātīga izteiksme: “Es nupat ar Valdu pārbraucu no Kanādas dziesmu svētkiem .. Tā jaukāka lieta Toronto bija tikšanās ar Tāli Ķeniņu. Nebiju viņu kādus 8 gadus redzējis, un tad nu gan tā pamatīgi izplāpājāmie. Simfoniskais koncerts bija bagāts ar diviem Tāļa darbiem: 5. simfonija un viņa vijoles koncerts ar Rasmu Lielmani kā solisti. Tā meitene tiešām var vijoli spēlēt, un kas par toni. Arī kā cilvēks viņa dikti patīkama. Programma sākās ar Vītola “Sprīdīša” uvertīru un nobeidzās ar Br. Skultes Balādi. [...] Starp citu, Janka Kalniņš uzrakstījis itin pieņemamu Vijoles sonātu, kurai Rasma ar Barinu Balteri .. deva feinu pirmatskaņojumu. Kad es pēc koncerta prasīju Kalniņa Jānim, kā viss pēc viņa domām noritējis, viņš teica: “nu varētu teikt, ka koncerts BEIGTS. .. Tavas sievas švāģers bija virsdiriģents simfoniskam koncertam un Ķeniņa cietos riekstus pārkoda, neizlaužot nevienu zobu...”

ĶEINIŠ, VĒTRA, OPERA

Tālivalda Ķeniņa mūzikas vēstures lappusēs neierakstīts žanrs ir opera. Par vēl netapušu operu savā vēstulē Mariss Vētra raksta Valdemāram Kārklīnam uz Toronto. Tas ir 1961. gada 9. februāris. Zināms, ka Marisa Vētras rakstīšanas stils un vēstules pelnījušas atsevišķu tām veltītu tekstu, aizto jācer, ka Agra Redoviča sāktais darbs turpināsies.

“Ķeniņš pavisam nopietni apsoliņa jauno operu 1. septembrī. Manu uzņemto libretu viņš jau tik sīki pārdomājis un tik teatrali pārstrādājis, ka man tur vairs nekā nav ko teikt. Viņa(m) vairs vajadzīgs tikai dzejnieks angļu valodā. Nudien, tam vīram ir aknas. Mans libreta skicējums ir atradis auglīgu zemi.”

Interesanti, ka ziņa par operu bijis pārsteigums arī skaņraža dēlam Jurim Ķeniņam, kurš šī teksta autoram vēstulē raksta: “Kā profesors Toronto universitātē viņš gandrīz visas kompozīcijas veica vasarās, un apsolt kaut ko uz septembri liekas loģiski. Bet viņš 1961. gadā nav bijis sevišķi ražīgs. Jau 1960. g. rudenī bija piešķirts profesora titulis, un ar to daudz amatu/pienākumu, kuru agrāk nebija. (Kanadā profesori pilda visādus administratīvus pienākumus – noteikti jaunieceltam profesoram būtu iedota liela slodze.) Arī 1961. g. februārī ievācāmies jaunā mājā, un tūlīt tēvs pasūtīja remontus, lai viņam būtu studija. Bet ko viņš būtu rakstījis tajā vasarā – tikai 1. klavieru sonāti? Zinu, ka bija balets, bet par operu zinu neko. Vairāk iedomājos, ka viņš to bija tikai prātojis ar Vētru, kurš [to] uztvēra daudz nopietnāk.”

ATIS ĶEINIŠ UN AUSTRĀ DĀLE

Atis Ķeniņš un viņa dzīvesbiedre Austrā Dāle 1960. un 1961. gadā rakstījuši uz Toronto divas vēstules. Pirmā adresēta Tālivalda dēliem Jurim un Indulim. Ir teju neiespējami iedomāties, ko 60. gadu sākumā nozīmēja sūtīt vēstules no Rīgas uz Toronto. Vēstule bērniem ir vienkārša un sirsnīga. Bet visai ģimenei rakstītajā tekstā pamattonalitāte ir distancēts siltums. To pastiprina biežā tuvinieku uzrunāšana trešajā personā. Var nojaust, ka vēstules autori ir domājuši par to, kā šī vēstule izskatīsies pēc padomju oficiālajam vadlinijām. Nevar, protams, izslēgt, ka te parādās rakstītāja individuālais izteiksmes stils un kaut kādā mērā laikmeta atspulgs. Tomēr nepamet sajūta, ka teksts iemieso nedabīgu, stindzinošu atsvešinātību. Te daži piemēri:

“Runājot par darbu, mēs te vispirms domājam Valdu kā māmiņu čakliem bērniem un dzīves biedri apdāvinātam un krietnam vīram. Lai viņai prieks kopt jauno mītni, audzināt strādīgu un krietnu jaunatni un sekmēt tās darba gaitas, uz kurām viņas dzīvesbiedrs ir no dabas un likteņa aicināts. .. Cerēsim, ka visi ģimenes locekļi “mammiņu” arvien iepriecēs un tā viņai atvieglos visus mājas, galda un audzināšanas darbus. Teiktais ir it sevišķi zīmēts uz Juri un Induli, kas, labi strādādami un krietni būdami, izaugs šai mājā par skaistiem, staltiem puīšiem, kad jau katrs dienu no dienas būs

čakli darbojies savā izvēlētā arodā. .. Bet nu par pašu “tētiņu” .. esam saņēmuši arī daudzas jaukas kompozīcijas, no kurām dažas izpelnījušas plašākas pasaules un specialistu ievēribu. Tas ir ļoti, ļoti jauki, un mums un ar mums arī daudziem citiem par to ir liels prieks, kaut arī šeit izpildīšanai ir pagaidām radušies šķēršļi. .. Ja līdzšinējais sākums ir devis tik labus panākumus grūtos apstākļos, ir atklājis lielu apdāvinātību un darba praksi, tad kāpēc pašam un mums visiem un plašajai radošo mākslinieku draudzei negaidīt un nesagaidīt šai gadu desmitā pirmās šķiras mākslas darbus pasaules mērogā?! Gaidam tos, jo ticam autora spējām un gribai.”

ARVĪDS DARKEVICS TĀLIVALDIM ĶEINIŅAM

Liels vēstuļu skaits abpusēji sakrājies, Ķeniņam sarakstoties ar Arvidu Darkevicu.

Sarakstē lielākoties atrodami apstiprinājumi par saņemtajiem ierakstiem un notīm, par latviešu atskaņotājmāksliniekiem, kuri sev izvēlējušies kādu Ķeniņa skaņdarbu un cer iestudēt vai vēl gaida notis. Darkevics vēstulēs cenšas jo izsmeloši apstāstīt Latvijas mūzikas dzīves norises. Viņa vērtējumi ir interesanti un daži pat šobrīd aktuāli. Tālāk no realitātes šķiet atrauti Darkevica spriedumi par Ķeniņa mūzikas silto uzņemšanu starp Latvijas mūziķiem, kas, nenoliedzami, varētu kalpot par ieganstu komponista vizītei dzimtenē, ko Darkevics pūlas organizēt ar spītīgu uzcītību. Darkevics ar Ķeniņu sarakstās kā pārstāvis Kultūras sakaru komitejai ar tautiešiem ārzemēs.

Pirmā vēstule datēta 1978. gada 25. decembrī.

Starp skaņdarbu uzskaitījumiem sarakstē ieraugāmas ikdienišķas, interesantas detaļas, piemēram, 1989. gada 26. janvāra vēstulē: “Nevaru Jums vēl precīzi pateikt, kurā viesnīcā Jūs novietosim. Protams, labākajā, Jums vispiemērotākajā. Domāju, ka vislabākā/klusākā, mazāk apdzīvota būtu “Ridzene”, arī centrā, zaļumu joslā.

Nekad neaizmirsīšu Jūsu gādību 1972. gadā, kad nez no kurienes Jūs sadabūjāt rupjmaizi Toronto. Labprāt sagādāsim arī Jūsu diētai visu nepieciešamo, tikai mazliet laikus pastāstiet, kas Jums ir atļauts.”

1978. gada vēstulē lasāmas Darkevica domas par konservatorijā atskaņoto Ķeniņa mūziku: “Visiem ļoti patika Jūsu Trešā sonāte. Lielisks darbs. Dziļi saturīga doma izteikta briljantā tehnikā. Pianists J. Rivkins ir ļoti talantīgs un dziļi saprotošs mūziķis, vēl jauns gados. Tas, ka Trešā sonāta izpelnījās īpašu piekrišanu, nebūt nenozīmē, ka Sonāta-fantāzija un skaņdarbs klarnetei būtu zemāk vērtējami. Fantāzijas izpildītājs V. Zilberts arī ir lielisks pianists, un viņš pa savam to interpretēja pārliecinoši. Taču man šķiet, ka pianists šajā skaņdarbā pāri mēram izcēla romantisko noskaņu (kas arī nav slikti). Atceros, Arturs Ozoliņš to pasniedza nedaudz atturīgāk, emocionāli askētiskāk. Vārdu sakot, publika ļoti silti uzņēma visu Jūsu mūziku.”

Citā rindkopā mazliet ironijas, runājot par Ķeniņa kormūziku: “.. Jānis Dūmiņš izvēlējies vienai savai audzēknei diplomdarbam tēmu: T. Ķeniņa kora mūzika. Zinu Jūsu domas par savu kora daiļradi. Tomēr J. Dūmiņa vēlēšanās ir apsveicama. Turklāt diplomdarbu izstrādā kora, nevis vēstures fakultātes absolvente. Te pavisam citas prasības.”

Ķeniņa attieksmi pret savām kordziesmām ilustrē viņa rakstītā vēstule Bruno Skultem 1957. gada 15. jūlijā: “Pa vidu vajadzīga atpūta, tādēļ uzrakstijās šī dziesma, kuru vēstulei pievienoju. Ja nu šedevrs nav, tad apmēram pieklājīga manta *à la* “Dieva kalpa vakars”, kas varbūt koristiem patiks.”

1979. gada 10. aprīlī rakstīto vēstuli vērts citēt kaut vai tāpēc, lai redzētu, cik dažādās formās Darkevics ietērpis ielūgumu Ķeniņam apmeklēt Latviju:

“Ļ. cienīts Maestro! Saņēmu Jūsu atklātņi no Florences un padomāju: viņš atrodas tikai pārstundu lidojumā no saviem draugiem un paziņām Latvijā. Dažas dienas varētu tak ziedot savām jaunības dienu tekām un atmiņām.”

Darkevics Komponistu savienībā uzstājas ar priekšlasījumu par svešatnes latviešu komponistu daiļradi: “Tiku spēlējis arī Jūsu viļņsonāti, kuru no Jums saņēmu pirms kāda gada. Demonstrēju arī J. Kalniņa, G. Pones, A. Jēruma u. c. darbus. Te būtu noderējis plašāks ieskaits Jūsu daiļradē, vismaz kādā no simfonijām. Tā kā mani lūdza priekšlasījumu atkārtot, tad domāju, ka varētu rasties iespēja no Jums kaut ko vēl dabūt (visu, kas ir skaņuplatēs).”

Citētās vēstules laiks apmēram sakrīt ar laiku, kad Artūrs Ozoliņš “vienā no saviem Rīgas koncertiem spēlēja arī Jūsu klaviersonāti. Tā atstāja labu profesionālu iespaidu. Viņš to ierakstīja arī lentē, tā kā mēs to varam tagad paklausīties pēc vajadzības.” Otrs Ķeniņa daiļrades konteksts ir Sestā simfonija: “Liels prieks par Jūsu aktīvo daiļradi. Sestā simfonija! Tas nav maz, ievērojot to, ka nav Haidna un Mocarta laiki, kad izteiksmes līdzekļi bija daudz pieticīgāki un darbs pie simfonijas tīri fiziski nebija tik ietilpīgs, kur un vēl mūsdienīgā izteiles bagātība.”

Tagad grūti pateikt, cik pamatota bija Darkevica viennozīmīgi pozitīvā pārlicība, ka Ķeniņa mūzika Latvijas mūziķiem iet pie sirds. Līdzīgi viņš raksta 1987. gada 7. decembrī: “Priecājos, ka mūsu orķestrim Jūsu daiļrade ir pa prātam. Labprāt to spēlē. Tā ir laba zīme nākamībai. Strādāsim šajā virzienā.”

Koncertdarbības fakts – tajā pašā decembrī konservatorijā noticis koncerts, veltīts Jāzepa Vītola un Tāļivalda Ķeniņa daiļradei.

Šajā vēstulē atrodama epizode par kora *Ave Sol* viesošanās Kanādā, kuru iepriekšējā publikācijā Ķeniņš atcerējās šādi: “.. personīgi *Ave Sol* koncertā nebiju, bet mans dēls vēlāk teica: “labi, jo Tev, papa, būtu bijis kauns.” Viņi manu “Saulīt’ vēlu” dziedājuši no notīm: tas pierāda, cik īsti mūsu svešuma latviešu muzika viņiem vajadzīga, ārpus tīras propagandas.”

Turpina Darkevics: “Man Jums atklāti jāsaka, ka mēs ar profesoru Imantu Kokaru līdz pat šim brīdim nevaram uzprast, kā gadījies, ka *Ave Sol* viesošanās laikā neizdevās ar Jums nokontaktēties. Nebija kam atdot rūpīgi gatavoto ciema kukuli – Jūsu dziesmu. Visu ko varam iedomāties, bet nevar taču prātā ienākt doma, ka liels mākslinieks kādreiz varētu nesadzirdēt mākslas sirdsbalsi.”

Divas vēstules Ķeniņam Darkevics rakstījis 1984. gadā. Vispirms 16. aprīlī. Darkevics sveic komponistu 65. šūpuļa svētkos un apsveikumā smalki ievij ielūgumu uz dzimteni: “Šādā reizē gribas teikt, ka gadu skaits nav īpaši mazs, bet priekš komponista – ievērojot Jūsu enerģisko raksturu un pietiekami stingro izturību – nav arī sevišķi daudz. Ir tieši tik daudz gadu, ka, sekojot ķīniešu paradumam, ir laiks apmeklēt dzimtās vietas, bet, domājot par daiļradi, – vēl daudz kas iespējams.”

Darkevics piemin mūžībā aizgājušos Jāni Ivanovu, Pēteri Sīpolnieku, Induli Dālmani. Un, atturoties izteikties par “muzikālās daiļ-

Tāļivalda Ķeniņa 1973. gadā sūtīta pastkarte no Ķelnes

rades nosliecēm Latvijā”, viņš tomēr sniedz vērtējumu par jaunāko operu: “Operas laukā ir viena vēra ņemama novitāte – Im. Kalniņa “Ifigēnija Aulidā”. Ļoti spēcīgs komponists. Uzvedums – ne visai.”

Vēstule noslēdzas šādi: “Nobeigumā – vecais jautājums: kā domājat ar ķīniešu paradumu? Izvēles ir dažādas – būt Komponistu savienības viesim, konservatorijas viesim, Kultūras sakaru komitejas viesim utt. (vai manam viesim). To gribētos zināt, lai pienācīgi sagaidītu. Tas, domājams, būtu noderīgi arī Jūsu daiļrades izplatībai, jo katram māksliniekam arī jādomā par nemirstību.”

1984. gada 18. jūnijā Darkevics sniedz Ķeniņam savu vērojumu par spilgtākajiem latviešu komponistiem un situāciju kopumā: “Rodas daži interesanti, izteiksmē pievilcīgi opusi Imantam Kalniņam, Pēterim Plakidim, Pēterim Vaskam. Taču ista mūsdienīgu Gaismas pils vēl sebo pacelties. .. Dziesmu kaleidoskopā visinteresantāk izskan P. Dambja senlatviskā stilā veidotie darbi, kā arī P. Vaska īpaši iekrāsotie opusi. Lieta tā, ka Vasks pirms dažiem gadiem rakstīja tā kā Guntars Pone, skaitījās avangardists un piekopa atonālo rakstības stilu. Tagad viņam notikusi zināma izteiksmes transformācija tonāli funkcionālās mūzikas virzienā. Hibrīds izveidojies interesants, viņa mūzika skan svaigi, tajā zaigo izteiksmes krāšņums, tā ir izteikti emocionāla. Koncertzānos interesantākais ir Romualds Kalsons ar virtuozu tehnisko apdari, brīvu domas plūdumu. .. Konservatoristu koncertā atklājās zināmi paradoksi. Gaidīju vairāk jauniešu iedūšošanos uz veco kanonu graušanu, taču aso zobu izrādījās pamaz. Aprīnījamā kārtā jaunajiem tuvu pie sirds romantiskā gultne, un tajā visbiežāk meklē pašizteiksmi.”

1985. gada 9. decembrī Darkevics Ķeniņam raksta vismaz otro jaungada apsveikumu, kur uzmanības centrā, protams, Ķeniņa mūzika: “Diemžēl, nevarēju tik ātri realizēt visu iecerēto ar Jūsu daiļdarbiem. Vispirms, saņēmis tos, tiku kārtīgi visu noklausījies un iegaumējies, kāds uz šo brīdi izskatās Ķeniņš visā augumā. Un godīgi jāsaka, ka izskatās viņš labi. Ir sava stāja, ir dziļa jūtu pasaule, ir meistarība, ir aktīvs intelekts – vārdu sakot, ir viss, kas piemīt mūsdienu talantīgam autoram, kurš var uzdriktēties pretendēt uz atzinību un cieņu. Dabīgi, ka nav viņš visos darbos, hronoloģiski ņemot, vienāds. Katrs nākošais darbs iezīmē arī kādu jaunu pakāpienu domāšanas un izteiksmes nobriesmē. Tas ir slavējami, un apliecina, ka viņš iet attīstības un pilnveidošanās ceļus.”

Te atkal Darkevica neizsīkstošais optimisms: “Tiku ar Jūsu darbiem iepazīstinājis mūzikas sekcijas kolēģus. Kā zināms, šajā sekcijā ietilpst mūsu redzamākie mūziķi. Jūsu daiļrade viņus ieinteresēja un pārliecināja.”

Darkevics piesauc laikmetīgās mūzikas festivālu, kas Rīgā norisinājās 1986. gada novembrī: “Varbūt varētu šim notikumam piesaistīt Jūsu dzimtenes apciemojumu, piedalīties savā autorkoncertā .. Mēs (Komponistu savienība, konservatorija utt.) šo ieceri

gribam realizēt bez kaut kādiem blakus nodomiem, vien kā sadarbību ar cienījamu ārzemēs dzīvojošu tautieti. Gribam viņam atdot godu, ko viņa darbs pelna. Zinu, ka Jums var gadīties vēl arī citi apsvērumi, kontaktējoties ar dzimtenes kolēģiem. Gan domāju, ka visam pamatā ir daiļrades vērtības, un no tā arī vadāmie iecerēta pasākuma realizācijā.”

Darkevica apņēmība atvest uz Latviju Tālivaldi Ķeniņu paliek nesatricināma.

HELMERS PAVASARS TĀLIVALDIM ĶEŅIŅAM

1989. gada 23. maijā Ķeniņam vēlējumu dzīves 70. jubilejā atsūtījis Helmers Pavasars. Vēstulē ierakstītās pārdomas sniedz gana daudzslāņainu skatījumu uz Latvijas komponistu mūziku no dažādiem skatpunktiem: “Mīļais Talivald! Lasīju “Brīvā Latvijā”, ka Tev piepildījās apaļi 70 gadi. Tā ir ne tikai liela diena Tev, bet visai mūsu tautai, jo Tu esi vienīgais īsti internacionāli pazīstamais latviešu komponists. Kādreiz Mediņš teica, ka mēs, nokļuvuši svešajās zemēs, redzam, ka visi esam nulles. Ar Tevim mēs vairs neesam. Lai Tev veselība, spēks, prieks veikt vēl daudz nemirstīgus darbus. To novēlu no visas sirds. Par sevi nekā jauka nevaru ziņot. Acis vairs nerāda. Ārsts gan sola uzlabot, bet šaubos, vai izdosies tā, ka nav jālasa notis bez palielināmā stikla. Arī roka trīcoša, kā jau vecītim.”

ĒRIKS BIEZAITIS TĀLIVALDIM ĶEŅIŅAM

RMM glabājas 22 Ērika Biezaiša Ķeniņam rakstītās vēstules. Ērikam Biezaitim kā latviešu mūzikas vācējam un sistematizētājam bieži rakstījuši atskaņotāji no visas pasaules, vēloties saviem koncertiem iegūt latviešu komponistu mūziku. Biezaitis patiešām ir sistematizētājs – somu čellists Jirki Pālanens rakstot atsauces uz latviešu kameramūzikas katalogu un pie katra skaņdarba pievieno indeksu. Līdzīgus pasūtījumus veikuši Imants Mežaraups, Inga Aiztrauta, Jānis Avotiņš u. c.

Arnolda Klotiņa 1989. gada 1. decembra vēstulē Biezaitim ieraugām skaistu Rīgas kartīti un Klotiņa skeptiskās domas par valsti aktuālo (“Mēs dzīvojam no cerībām un no vilšanās, kas seko viena otrai pārmaiņus. Pirmo reizi atklāti svinējām 18. novembri, bet man personiski sajūta bija diezgan butaforiska. Simboli iet pa priekšu realitātei, kura vienīgā spēj piešķirt simboliem jēgu.”) No šīm vēstulēm par Tālivaldi Ķeniņu – starp viņa mūzikas atskaņojumiem Austrālijā un citur pasaulē, ierakstiem, Biezaiša pieredzēto koncertos, rēķiniem, neskaitāmos virzienos ceļojošām latviešu mūzikas notīm, Biezaiša darbu pie disertācijas par Tālivaldi Ķeniņu vai aicinājumu piedalīties kordziesmu konkursā – neko jaunu par Ķeniņu faktiski neuzzinām.

Dažās vēstulēs gan pavīd dažas trauksmainas epizodes, piemēram, 1965. gada 17. oktobrī: “Lasīju un priecājos, ka esat neskārts pārlaidis auto katastrofu.” Šo notikumu 60. gadus rakstītā vēstulē piesauc arī Valentīns Bērzkalns: “Ceru, Tev iet labi, un tas satiksmes negadījums būs jau aizmirsies. Tu jau droši vien zini, ka Vitolam savā laikā Pēterpili nācās izkrist no krievu ātrajām kamanām – laikam pēc tam viņam tie labās rokas pirksti palika sarauti.”

Vai arī šīs vēstules fragments, rakstīts Jānim Kalniņam 1980. gada 26. maijā: “Par šiem svētkiem domājot, vēl varētu piezīmēt, ka necerētā kārtā Jauno gadu sagaidījām kopā ar Tālivaldi Ķeniņu. Sidnejā mums dzīvo meita, znots un četri mazdāli. Jaunā gada naktī aizlaidām jaunos uz balli un mēs ar sievu palikām pieskatīt mazos. Kādu stundu pirms pusnakts pie mums ieradās T.Ķ. Viņš, nevarēdams izturēt lielo troksni, no balles bija aizbēdzis, sadabūjis mūsu adresi un bija klāt. Pavadijām kopā ļoti jauku un omulīgu nakti. Katrā ziņā viens ar otru iepazīnāties daudz tuvāk.”

1989. gada 8. augustā Biezaitis raksta Pavasarim: “Šodien saņēmu vēstuli no Tālivalža Ķeniņa. Viņš ciemojās Rīgā ar trijiem sava darba koncertiem – esot sirsniņi uzņemts. Raksta, ka dzimtenē esot īsta mūzikas kultūras krīze – tautai interesējot tikai vieglā izklaidēšanās mūzika.”

TĀLIVALDIS ĶEŅIŅŠ VENTIM ZILBERTAM

Vēstulēs pianistam Ventim Zilbertam atklājas dažas Ķeniņa domas par savu daiļradi. Patīkama pārmaiņa – tās nav ironiski noniecinošas, bet salīdzinoši vērtējošas.

“Mīļais kolēģi, tā kā Jūs esat laipni piekritis braukt uz mūsu Kanadas Dziesmu svētkiem un piedalīties Solistu koncertā, tad šie klāt atradīsiet savu, droši atbildīgāko pienākumu: Manu Sonātu altvijolei un klavierēm.” Tā Ķeniņš sāk rakstīt vēstuli 1995. gada 20. decembrī. “To atskaņos ļoti labs brāčists, Džuljarda skolas maģistrs Arturs Jansons, kas savā laikā bij slavenās skolotājas *Lilian Fuchs* students (viņa nesen mira 91 g. vecumā, un Pablo Kazals viņu uzskatīja par labāko kameramūziķi savā Prades festivālā). Domāju, ka Jūs to varētu izmēģināt Rīgā ar kādu labu, Jums pazīstamu altistu, jo redzēsāt, ka alta partija ir visai grūta, kaut dažkārt tradicionāla. Vienīgā, kas spēlējusi (labi) manus skaņdarbus Rīgā no mana alta repertuāra, ir Ilze Kļava. .. Es domāju, ka Jums patiks to spēlēt, jo tā ir vērtīgāka par čello sonāti un arī dziļāki dvēselīgāka, aizrautīgāka kā 2. vijoļsonāte, kuru Jūs tik jauki spēlējāt kopā ar Rasmu.”

Pēc vairāk nekā sešiem mēnešiem Ķeniņš ir saņēmis Solistu koncerta ierakstu un pavada kārtējo vasaru Lielā liča vasarnīcā. 1996. gada 13. jūlijā viņš Zilbertam raksta: “Mani ļoti iepriecināja mana Alta sonāte: labs ansamblis, Artura tirā spēle (salīdzinot ar Rivkas Golani pavisām, kas mani uztrauca) un galvenokārt – Jūsu lieliskais kameramūziķa talants. Arturs stāstīja, ka jūs abi ar I. Kļavu to šomēnesi iespēlēsot Latvijas Radio. Ja nu variet, tad mēģināt dabūt ieskaņojuma kaseti. Mani tas interesē, jo patiesībā tā Altsonāte ir intriģējošs darbs, varbūt pat vērtīgs, kā Rivka apgalvo (arī Arnolds Klotiņš)”

Vēstules izskaņā: “. laiks palicis gaužām īss. Varbūt vēl ko uzrakstīšu: esmu apsolījis ko Andrim Veismanim un viņa *Sacrum* korim. Cik labi šeit pie ezera tālēm – Kanadas plašumā un mierā. Šo vietu nemainītu ne pret ko.” Iekš *Post scriptum* Ķeniņam vēl atlikuši daži vārdi par Altsonāti: “Un kā Jums viegli iedomāties, ja pirms Alta sonātes nebūtu uzrakstījis to manu Šūmani, neticu, ka būtu varējis tā labi iejusties Sonātes neo-romatniskā gaisotnē, kā to Rivka bij ļoti vēlējusies. Katrai lietai sava likumsakarība!”

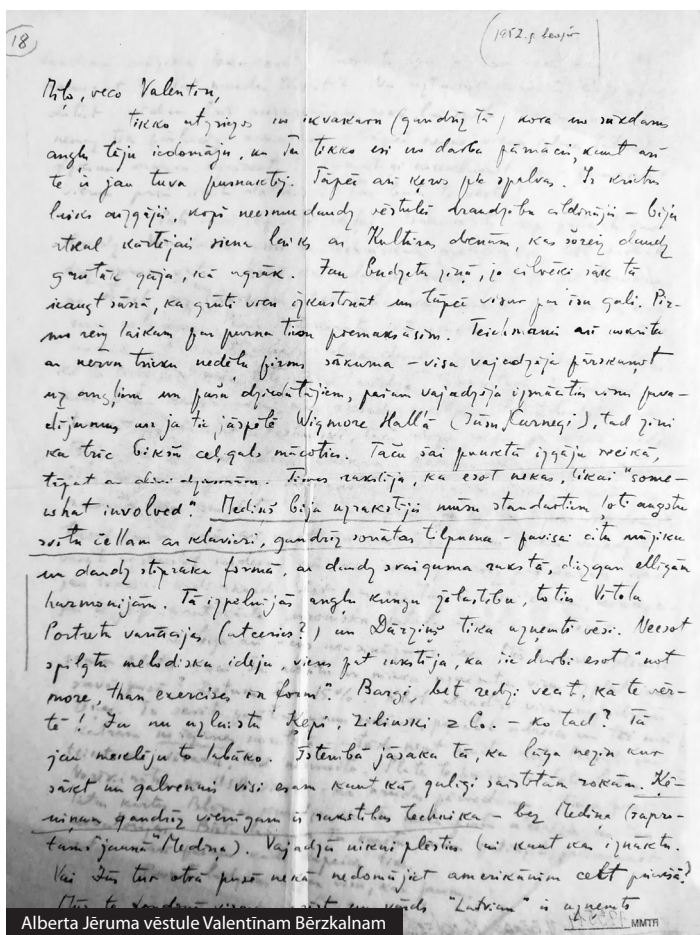
1996. gada 2. decembrī Ķeniņš Zilbertam raksta: “Pēc Alta sonātes nolēmu neko vairs nerakstīt. Žēl, jo tā ir bijusi manas dzīves esence; bija pārāk jānopūlas pretēji agrākiem laikiem, kad viss nāca viegli. Ne nu tik viegli kā dažs labs domā, bet allaž raiti. Tagad būs jādoma vairs tikai par sievas un manām vecuma kaitēm un jāzūdās par pasaules nebūšanām.”

“Vai esat kādreiz dzirdējis par studentu, kas sabijis 4 gadus kompozīcijas-teorijas klasē un ārpus vingrinājumiem nav uzrakstījis nevienu takti mūzikas? Tālivaldis, un tik daudz par Vītola sagādāto inspirāciju. Bet pie Žilinska spēlēja 3-4 stundas dienā klavieres, un tā man tie 4 gadi negāja zudumā. Bet jāsmejas par to “goda profesūru”. Darkevics labi zināja, ka es to nebūtu pieņēmis, un man to paziņoja tikai dažas mājas no Konservatorijas, kad gājām uz koncertu, lūdzot lai neatraida, netaisu skandālu. Tāpat, lai izvairītos no skandāla, pieņēmu to ordeni, kaut nav simpātijas pret to Prezidentu un tā Padomnieku R. P. Aizrakstīju pirmajam, ka uz Rīgu nebraukšu, taču viņi mani medija pat Lielos Ezeros – pierunāja to “godu” vismaz pieņemt Otavā. Tiktālu par “draudzīgām attiecībām” ar manu mīļo dzimteni, par kuras ačgārnībām un postu gan dusmas, gan skumjas. Būtu nosūtījuši man to Kļavas ieskaņojumu pāris mēnešus atpakaļ, arī Rūta Paula solija – tak nekas nav saņemts. Taisni kā Latvijā, kur viss notiek kā pagadās. Labas sekmes Jaunajā gadā un priecīgus Ziemsvētkus! Tālivaldis”

ĶEŅIŅŠ UN JĒRUMS

Tālivalda Ķeniņa un Alberta Jēruma saraksti lielā mērā apskatījusi Inga Jēruma grāmatā “Olimpā bez lifta”. Komponistu sarakstē lielākoties pārrunāta profesionālā ikdienība – par koncertiem, programmām, jaundarbiem un kuri solisti tos spēlēs, ierakstiem, Dziesmu svētku biedrības problēmām (“Atraksti man, ko Tu pats

Alberta Jēruma vēstule Valentinam Bērzkalmu

domā par visu to šluru.” .. “Mīlais Albert, Tavu garo vēstuli izlasīja arī Purvs. Viņš pa to laiku ir izstājies no Kanadas Dz. Sv. B-bas, jo Šmits arī viņam aiz muguras bija taisījis intrigas, personīgi atbildēdams Klivlandes Ric. Komitejai un B-bas vārdā ieteikdams Norvili par virsdiriģentu (par kuŗu viņš stāv un krit). Tādus līdzīgus štukus viņš strādāja jau arī agrāk. Par to konkursu man ?? nav ko piebilst. Klivlandes večus Tu nepārlicināsi – tie ir spītīgi mujabels, bez takta un sabiedriskas audzināšanas, nemaz nerunājot par mūzikas neinteligenci – vienīgie mūziķi tur ir diriģents Ūdris un Kalnietis – stulbs diletants (starp citu, rakstot D. V. mēnešrakstā par Kanadas Dz. Sv., minēja, ka ASV tik labi diriģenti, ka nekādi “importi” no Eiropas nav vajadzīgi – Tu saproti uz ko tas zīmējās...) u. tml.

Vienā no vēstulēm Ķeniņš ar saknēm izrauj iesakņojušos domu par latviešiem kā dziedātājtautu: “Solo dziesmas dziedā Rina Karlsone, un tur parasti katrs tonis ir vietā, nav kā daudzām citām latviešu dziedātājām.”

Šajā sarakstē ik pa brīdim parādās laikmeta liecības. 1976. gada 23. oktobrī Ķeniņš raksta: “Aina Zemdega Rīgā nodeva pāris plates manam draugam Indulim, bet viņai likts saprast, ka viņš tās pieņem pilnīgā diskreēcijā un nevienam tās nevar rādīt. Tiktālu mēs esam “indeksā” un tik daudz par “kultūras apmaiņu” pat attiecībā uz nevainīgu simfoniju vai sonāti. Darkēvics esot “Ciņā” uzrakstījis nelabu rakstu par trimdas Dz. svētkiem un mūsu “nožēlojamo” jaunradi. Varbūt vīram jāpierāda uzticamība pēc Pones sūdzībām par viņu pie Brežņeva.”

1977. gada 30. maijā: “Tavas pēdējās vēstules tādas sērīgas, nemaz nav latviskās cerības, tautas atmodas spēka. Kāpēc Tu rakstīji, ka jābrauc “Zviedrijas peklē”? Un vai tas Longīns [Apkalns] varētu būt Tavu garastāvokli tā nositis uz leju ar savām intrigām?” Tajā pašā vēstulē arī par aktuālajiem komponēšanas pienākumiem: “Tagad man paziņo, ka Kultūras padomē subsidē vienu manu skaņdarbu fagotam un stīgām Otavas Nac. Mākslas centram. Bet tas nākamgada februārim, un ir daudz laika, lai varētu drusku arī padomāt pie tā, ko rakstu. Citādi iznāk tā kā tādā beķerejā – viena panna iekšā, otra ārā, bez jēgas, bez gala.”

Tālivaldis Ķeniņš pavid citās Jēruma sarakstēs, galvenokārt – ar Valentinu Bērzkalmu. 1953. gada 5. februārī Jēruma raksta: “Interesanti, ka mūsu ieskati par Ķeniņu sakrīt. Man brīžiem liekas, ka viņš nereti raksta tikai ar tehniku. Bet tā ir nāvīga. Sonāta gan ir spēcīgākais viņa darbs – līdz šim.”

Jēruma Ķeniņa tehniku piesauc arī 1952. gada vēstulē, aprakstot, kā angļu kritiķi uzņem latviešu komponistu mūziku: “Mediņš bija uzrakstījis mūsu standartiem ļoti augstu svītu čellam ar klavieri, gandrīz sonātas tilpuma – pavisam citu mūziku un daudz stiprāku formā, ar daudz spraiguma rakstā, diezgan ellīgām harmonijām. Tā izpelnījās angļu kungu žēlastību, toties Vitola Portretu variācijas (atceries?) un Dārziņš tika uzņemti vēsi. Neesot spilgtu melodisku ideju, viens pat uzrakstīja, ka šie darbi esot “not more, than exercises in form” (nekas vairāk par formas vingrinājumiem). Bargi, bet redzi, vecīt, kā te vērtē! Ja nu uzlaistu Ķepi, Žilinski & Co – ko tad? Tā jau meklēju to labāko. Īstenībā jāsaprot tā, ka lāga nezin kur sākt, un galvenais visi esam kaut kā galīgi saistītām rokām. Ķeniņam gandrīz vienīgam ir rakstības tehnika – bez Mediņa (saprota, “jaunā” Mediņa).”

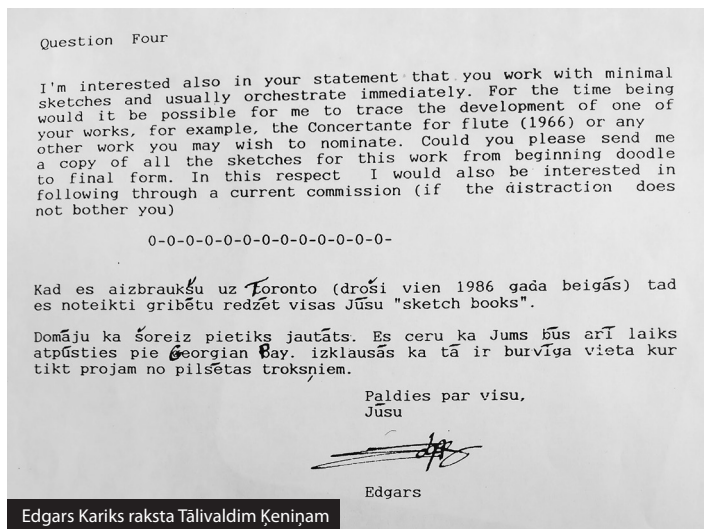
EDGARS KARIKS UN TĀLIVALDIS ĶENIŅŠ

Ķeniņa sarakste ar Edgaru Kariku, iespējams, atklāj informācijas sasaistes trūkumu Latvijas un trimdas latviešu muzikoloģijā. Iepriekš uzzinājām, ka pie disertācijas par Tālivaldi Ķeniņu ķeries Ēriks Biezaitis. Savukārt Edgars Kariks Ķeniņam raksta, ka viņu *Phd* grāda iegūšanai interesē Baltijas mūzika emigrācijā, bet viņš vēlas sašaurināt tēmu, vērot fokusu uz Ķeniņu.

No Karika pirmās vēstules, rakstītas 1985. gada 30. janvārī, uzzinām, ka Biezaiša krātuvē apkopotī aptuveni 145 Ķeniņa darbi, septiņas simfonijas ieskaitot. Uzzinām arī par latviešu mūzikai vēltītiem pētījumiem: “You are probably aware that Māra Lashchuk (*Biezaitis*) recently completed her Masters thesis on Volfgangs Dārziņš.” (Jūs droši vien zināt, ka Māra Laščuka-Biezaitis nesēn pabeidza maģistra darbu par Volfgangu Dārziņu)

Sarakste turpinās latviešu valodā, un te interesantākais saturs atrodams Ķeniņa atbildēs uz Karika jautājumiem par savu daiļradi. Te Ķeniņam tipiskā pašironiskā attieksme, bet ar atsaucēm uz Karika izvēlētajiem skaņdarbiem Ķeniņa tehnikas analīzei: “Es nezinu, kāpēc Jums jānodarbojas ar tik skolniecisku darbu kā Stīgu kvartetu. Septets jau ir drusku labāks. “Variācijas par Inuitu šūpla dziesmu” (‘Eskimo’ Kanādā nedrīkst vairs lietot, tas ir apvainojoši) ir viens no maniem visneinteresantākiem darbiem, paldies Dievam, tik iss...”

Tālāk Ķeniņš uzzīmē vairākus savu skolotāju portretus. Tie lielākoties izvērsti Ingridas Zemzares grāmatā “Starp divām pasaulēm”, tamdēļ te atstāju vien no valodas un nianšu viedokļa spilgtākos: “Prof. Ābele .. manī attīstīja kaut kādu “profesionālismu”, jo pirms viņa biju šausmīgs diletants, īstenībā nemācēju itin nekā un vadījos

Edgars Kariks raksta Tālivaldim Ķeniņam

tikai no kaut kāda (Dieva dota) instinkta, resp., talanta. *Madame Plé-Caussade* .. izvieda *Pierre Boulez* no savas klases ar vārdiem “*mon petit Pierre*, ja jūs gribat rakstīt tos mazos kontrapunktus *à la Bartok*, tad dariet to, tikai ne pie manis”. Bet viņa bij ārkārtīgi sirsnīga pret mani, neskatoties uz bargo ārieni, un man palīdzēja izstrādāt augstas klases kontrapunkta tehniku, ko Vītols jau bija labi iesācis.”

Un beigās: “Es patiesībā nekā nezinu par “*Rhetorical Concepts in Musical Composition*”. Vispār teorijas un teorizēšanas mani daudz neinteresē (*Schenkerism, etc.*.” To visu Ķeniņš raksta 1985. gada 27. aprīlī.

23. jūnijā Ķeniņš raksta atbildes vēstulē: “Mīļais Edgar. Es vakar ar gaisa pastu nosūtīju Jums 3 kasetes. Divas ir no manis iepļāpātas: apm. 3 stundas visādu komentāru par Jūsu uzstādītiem jautājumiem. Esmu tā iegūlies savā kompozīcijas darbā, ka vienkārši nav apņēmības sēsties pie rakstāmmašīnas un rakstīt pašam par sevi. Tad jau labāk runāt – kaut arī tas netikas.”

To varam uztvert divējādi: liela daļa Ķeniņa pašdokumentācijas glabājas kasetēs, iespējams, nesasniedzamās. Tomēr darbs pie šī teksta rāda, ka Ķeniņa autobiogrāfiskie stāsti faktiski vienmēr pārklājas ar Ingridas Zemzares grāmatu, kur tie visizvērstākie.

Ķeniņš gan pievieno garāku tekstu, kurā lasāmais daudz izvērstāk piefiksēts grāmatā “*Starp divām pasaulēm*”. Tostarp atmiņas par Darmštati, no kurām te atļausos citēt mazu fragmentu, kas vēstulē Karikam uzgleznots mazliet košākā valodā: “.. tur bij no Amerikas iebraucis *Edgar Varese*. Mēs neviens nezinājām, kas ir šis *crazy old man who writes weird music* (trakais večuks, kurš raksta savādu mūziku) – tikai tagad visa pasaule zina, kas viņš bij par ģeņiu. Tāpēc, ka es biju Parīzes Konserv. audzēknis (arī viņš kādreiz Vidora klasē), viņš mani šad tad aicināja pastaigās pa mežu (Ingridas Zemzares grāmatā: “pils parkā” – *aut. piez.*) .. Pēc mana (drusku salkanā) gabala atskaņošanas (Šerdners teica lēno daļu spēlēt kā: *süsse Traum*) viņš diezgan strupi noteica, ka man ar manu mūziku jādzīvo šodienai līdz, jāskatās uz nākotni. Tikai vēlāk sapratu, ko viņš gribējis teikt, bet no savas romantiķa ādas nekad neesmu varējis izkāpt ārā, kaut dažkārt (piem. IV simfonija) esmu pat pūlējis iet “pareizā” virzienā, bet kas nav mans ceļš.”

Atbildot uz jautājumu par pianistu Jāni Ciruli, Ķeniņš neko pirmīt nezināmu nepasaka, bet tomēr mazliet citā valodā nekā Zemzarei: “Mans “Teorijas apmācītājs” Jānis Cirulis bij viens no visapdāvinātākajiem jauniem pianistiem, kas īstenībā man iemācīja ļoti maz – nepietiekami, lai apmierinātu Jāzepu Vitolu. Es ņēmu gan pie viņa stundas, domāju, ka kaut ko mācos, bet īstenībā vairāk staigājām pa krogiem vai viņa draugu barā.”

Aprakstot Karikam savu izglītošanos caur laikmetīgās mūzikas klausīšanos, Ķeniņš izvērstu sarakstu ar darbiem, kas viņu ietekmējuši, noslēdz šādi: “Ievērojiet, ka visus šos darbus dzirdēju tikai parasti vienu reizi, bez partitūras, tā kā iespaidi bij ļoti virspusīgi. Bet pietiekami, lai man dotu jēgu par jauniem paņēmieniem un idejām šī gadsimta mūzikā, kas man lika padomāt. Tā bij sava veida *force feeding*, bet ticiet man, ka palikdams Rīgā (40-os un 50-os gadus, pat brīvos apstākļos) man nebūtu bijusi par to nekāda interese un būtu izaudzis par otru ... Žilinski (kas bij citādi ļoti labs cilvēks!)”

Un vēl: “Jūs man nekad neesiet prasījuši, kā es redzu (lielāka apmēra) mūzikas kompozīciju. Man liekas, ka šeit manī iegūlušies klasiski-romantiskie uzskati: tēmu ciņa (sonātes formā), kontrastējoši pretmeti, citiem vārdiem — tur valda pozīciju spēki: straujuma, ritmam, satraukumam, spēkam pretim stājas mierinoši elementi — lirisms, kantilēna, introspektīva ekspresija, dažkārt skumji elementi. Galvenā problēma man allaž atrast kontrastējošus, bet tomēr saderīgus materiālus, kas viens otru gan izolēdami, gan papildinādami rada skaņdarba arhitektoniku. Uzbūve — tā gandrīz man galvenā lieta: dažkārt pat zīmēju zināmas schemas ar augstiem, gan zemiem punktiem, densitātēm un atvieglojumiem. Īstenībā to visu esmu mācījies no Tonija un Mesiāna analizētiem paraugiem un kritikām kas dotas gan man, gan maniem studiju

kolēģiem. No šīs arhitektonikas rodas forma (bieži tradicionālo formu pārveidojums), kas man ļoti svarīga. Dažkārt pat skaitu taktis, uzņemu posmus sekundēs, lai pārbaudītu, vai viss ir līdzsvarots un nebūtu liekvārdība (franču skolas principi vispār!) Detaļas ir svarīgas, bet visa skaņdarba kopums ir vēl svarīgāks. Īpaši svarīgi ir pārejas posmi (bridging), kuri bieži izrādās visgrūtākie, jeb vienkārši nepadodas. Vispār bieži vien neizdodas tas, kas gribēts — bet katram talantam ir savas robežas un labi, ka vismaz to redzu un atzīstu — lai gan vienmēr neesmu par to laimīgs. Pagaidām, TĶ.”

VALENTĪNS BĒRZKALNS UN TĀLIVALDIS ĶEINIŠ

Liela daļa Ķeniņa vēstuļu Bērzkalnam ir pārrunas par darbu atskaņojumiem, atskaņotāju kvalitāti, informāciju “Latvju enciklopēdijai”, ziņām par citiem trimdiniekiem, daži no neskaitāmajiem trimdas kultūras plūsmas notikumiem un darboņiem parādās caur Ķeniņa skatpunktu (“Vītoļņa raksti beidzamā laikā skan ļoti aroganti un egocentriski: tādus rakstus būtībā metu papīrkurvī, bet mums jau daudz izvēles nav...” vai arī: “Vērojot visas izdarības sarakā ar Klīvlāndes svētkiem, varu tikai teikt, ka manas simpātijas pret šo zināmo individu un grupu muzikāliem uzskatiem un vērtējuma spējām ir stipri vien atvēsinājušās. Visam ir savs mērs: tradicionālismam, provinciālismam un tiešai ignorancei.” Vai arī: “Biju gluži pārsteigts izlasīt, ka Ņujorkas Dz. Svētkos mani apbalvoja ar pārsteiguma balvu: \$500.00 par klavieru kvartetu. Patiesībā Skulte man iespieda rokā aploksni ar \$100.00. Bet nu jautājums – a varbūt man patiešām vajadzēja saņemt tos 500.00? Būs jāsauc *Perry Mason* vai *Agata Christie*...”).

1969. gada vēstulē Ķeniņa komentārs par sieviešu kora dziesmām savā daiļradē: “Manas pirmās kora dziesmas – vīru un jauktās – neviens svešumā nav spējis izdziedāt, tādēļ arī tālāk par to neraizējos. Tāda paša iemesla dēļ nerakstīšu sieviešu kora dziesmas. Mani tas maz interesē šā vai tā, un, cik es trimdas sieviešu ansambļus esmu dzirdējis – tad tie ir diezgan pavāji, miksti izsakoties.”

Lielākoties Ķeniņa vēstuliskās attiecības ar Bērzkalnu formulējamas ar šīm Ķeniņa atvadu rindām: “Nu ņemies dūšīgi ar to rakstu – to krustu Tu pats sev esi uzlicis, un redzu, ka šis “vēsturiskās” lietas Tu ņem krietni nopietni. Tas ir labi.”

1972. gada 15. decembrī Ķeniņš raksta Bērzkalnam: “Pie mums patreiz viesojās grupa Rīgas muziķu: muzikologs Darkevics, komponists Grāvītis, čellists Bertovskis, dziedātāja Leonarda Daine, vijolnieks Valdis Zariņš un pavadītāja Silvija Heine. Viesojās arī manās mājās un bija ļoti interesantas pārrunas. .. Uzvešanās visnotaļ neuzbāzīga un draudzīga “latviskā sirsnībā”. Īpaši nevaru par to žēloties, latviešu cilvēki vien ir, grib mūsu mūzikai to labāko, cik nu režīms atļauj. .. Darkevics un Grāvītis uzsver, ka patreiz talantīgākais Latvijā esot Plakidis (diemžēl sirgstot ar tuberkulozi), un solīja man atsūtīt kādu lentu (kas esot teorētiski aizliegts). Ja ko dabūšu, tad arī Tev nosūtīšu kopiju. Vispār stāstīja arī citas interesantas lietas par Konservatoriju, pedagogiem utt., bet to varēšu Tev visu izstāstīt tikai tad, kad tiksīmies.”

1971. gada 15. oktobrī: “No Latvijas vēstis nav nepavisam labas. Žēl klausīties Imanta Kalniņa “Oktobra revolūciju”: tematiski (?) gan labi uzrakstīta, arī atskaņota, bet visi tie krievu teksti un krievu stils pataisa pa “katjušu”. Žēl, ka tik apdāvinātam zellim tā sevi jānotērē. Tad nu vēl paliek Dambis, daži jaunie, bet kādu galu tie ņems? Uz Latviju neaizbraucu, tāpēc, ka to visu kopā ņemot – nebij lustes. Nebij lustes arī atkal redzēt krieviskoto Rīgu. Pārējā pasaulē ir tik daudz skaistas lietas, ko redzēt, ka nav jābōjā nervi .., ceļojot atpakaļ uz dzimto zemi. Starp mums, viņi mani pat aicināja dot lekcijas Valsts Konservatorijā. Bet kā jau teicu – paldies par kūkām.”

Vēstuli Ķeniņš noslēdz ar vārdiem: “Traki gan, ka Tev ar veselību neveicas – taču turies Valentīn, Tu trimdas latviešiem (kādi viņi arī dažkārt nebūtu) esi dikti vajadzīgs!”

Vairākās vēstulēs raksta autors izvēlējis saglabāt rakstītāja, nevis vispārpieņemto pareizrakstību